

AARDRIJKSKUNDE: KIEZEN OF NIET, DAT IS DE VRAAG

Een inventarisatie van beweegredenen om aardrijkskunde op te nemen in het profiel en de verwachtingen over dit vak in de bovenbouw op twee scholen



Rosalinda Terhorst

Praktijkgericht Onderzoek, 2013-2014
Lerarenopleiding, Universiteit Utrecht

Inhoud

1	Inleiding en onderzoeksopzet.....	3
1.1	Inleiding.....	3
1.2	Positie van aardrijkskunde binnen de profielen.....	3
1.3	Recent onderzoek naar de keuze voor aardrijkskunde als profielvak.....	4
1.4	Dit onderzoek.....	5
1.5	Onderzoeksvraag.....	5
1.6	Respondenten en respons.....	6
2	Resultaten – De scholen vergeleken.....	7
2.1	Het Griffland College.....	7
2.1.1	Aardrijkskunde op het Griffland College.....	8
2.2	Het Nieuwe Lyceum.....	8
2.2.1	Aardrijkskunde op het Nieuwe Lyceum.....	9
2.3	Profielkeuze op beide scholen.....	9
2.4	Aardrijkskunde als eindexamenvak.....	10
3	Resultaten – De keuze voor aardrijkskunde.....	11
3.1	Profielkeuze en aardrijkskunde in onderbouw.....	11
3.2	De waardering en keuze voor aardrijkskunde in de onderbouw.....	11
3.3	De waardering en keuze voor aardrijkskunde in de bovenbouw.....	14
4	Resultaten – De verwachtingen.....	16
4.1	Verwachtingen van onderbouwleerlingen over aardrijkskunde in de bovenbouw.....	16
4.2	Verwachtingen van bovenbouwleerlingen over aardrijkskunde.....	17
5	Conclusies en aanbevelingen.....	18
5.1	Aanbevelingen voor Het Griffland College.....	18
	Bijlage 1 Vragenlijst voor leerlingen in 3H en 3V.....	20
	Bijlage 2 Vragenlijst voor leerlingen in de bovenbouw.....	23
6	Lijst van tabellen.....	26
7	Lijst van figuren.....	26
8	Geraadpleegde literatuur.....	27

1 Inleiding en onderzoeksopzet

1.1 Inleiding

Tijdens het introductiegesprek met mijn stagebegeleider en conrector op mijn tweede stageschool, het Griffland College in Soest, kwam mijn verplichting vanuit de opleiding over het doen van onderzoek aan de orde. Ik wilde weten of de school een concrete vraag had die ze onderzocht wilde hebben. Die vraag hadden ze zeker. Al een aantal jaren loopt het aantal leerlingen dat aardrijkskunde als eindexamenvak kiest terug en daar wil de school iets aan doen. Hiervoor hebben ze inzicht nodig waarom leerlingen wel of niet voor aardrijkskunde kiezen zodat de school haar onderwijs, organisatie, voorlichting of andere zaken aan kunnen passen met als doel meer leerlingen die het vak in de bovenbouw kiezen. Ik heb aangeboden dit onderzoek op te zetten en uit te voeren.

Op mijn eerste stageschool, het Nieuwe Lyceum in Bilthoven, ligt het percentage leerlingen dat aardrijkskunde kiest als eindexamenvak hoger. Het leek mij interessant om het onderzoek op beide scholen uit te zetten om te kijken of te achterhalen is wat dit verschil veroorzaakt. En hoe deze informatie kan worden gebruikt om op het Griffland College het aantal leerlingen dat voor aardrijkskunde kiest te laten stijgen.

In het eerste hoofdstuk van deze paper zal een beknopt overzicht worden gegeven van de positie van aardrijkskunde binnen het voortgezet onderwijs en dan met name de plaats die het inneemt binnen de verschillende profielen op de havo en het vwo. Daarna zal kort worden ingegaan op al gedaan onderzoek om factoren te benoemen die een rol spelen bij de keuze voor aardrijkskunde als eindexamenvak. Dit wordt gevolgd door een overzicht van de onderzoeksvraag en –methoden. In het tweede hoofdstuk worden de scholen beschreven en het aantal leerlingen met aardrijkskunde vergeleken. Gevolgd door een hoofdstuk dat resultaten over de factoren die de keuze beïnvloeden beschrijft en een hoofdstuk dat ingaat op de verwachtingen over het vak en hoe die uitpakken in de bovenbouw. Het laatste hoofdstuk wordt gevormd door de conclusie en een aantal aanbevelingen voor het Griffland College.

1.2 Positie van aardrijkskunde binnen de profielen

De positie van het schoolvak aardrijkskunde is ingrijpend veranderd met de invoering van de Vernieuwde Tweede Fase in 2007.

Zo verloor het haar positie als verplicht vak binnen het profiel Economie en Maatschappij (EM). Aardrijkskunde is nu een keuzevak in 3 profielen. In plaats van verplicht binnen EM moeten de leerlingen binnen dit profiel nu een keuze maken tussen aardrijkskunde, management en organisatie, maatschappijwetenschappen of een moderne vreemde taal. Binnen het profiel Natuur en Gezondheid (NG) moeten de leerlingen kiezen tussen aardrijkskunde, NLT en natuurkunde. En bij het profiel Cultuur en Maatschappij (CM) concurreert aardrijkskunde met economie en maatschappijwetenschappen. Sommige scholen bieden een profielcombinatie aan: NT/NG of EM/CM. Hiernaast kan aardrijkskunde gekozen worden in het vrije deel.

Een andere grote verandering is dat het aantal studielasturen voor aardrijkskunde aanzienlijk toenam: 320 SLU op havo (in de oude regeling was dit 200) en 440 SLU op vwo (oude regeling 360). Dit zou ruimte en meer diepgang moeten bieden in het door docenten als overladen betitelde eindexamenprogramma. Echter, de extra studielast uren hebben volgens veel docenten niet het gewenste effect, het programma wordt nog steeds als vol beschouwd en sommige onderdelen missen hierdoor de nodige diepgang.

Ook de inhoud is aangepast en in 2007 is het nieuwe examenprogramma aardrijkskunde ingevoerd. In vergelijking met het oude programma is in het nieuwe veel meer aandacht voor gebieden en is de verhouding tussen fysieke en sociale geografie meer in balans (vakdossier aardrijkskunde, SLO, 2011).

Voor de verandering dat aardrijkskunde niet meer verplicht is binnen het EM profiel heeft gevolgen gehad voor het aantal leerlingen dat aardrijkskunde kiest. Zoals uit tabel 1 af te lezen is kiest op de havo een ruime meerderheid voor het EM profiel. Ook op het vwo is EM populair maar is de verdeling over de verschillende profielen gelijkmatiger.

Tabel 1 Leerlingen in de verschillende profielen, havo en vwo (in procenten, 2010).

Profielen	HAVO		VWO		
	havo 4	havo 5	vwo 4	vwo 5	vwo 6
Natuur en Techniek	11	10	16	17	16
Natuur en Gezondheid	19	18	22	22	20
Economie en Maatschappij	44	43	26	27	26
Cultuur en Maatschappij	17	17	10	12	13
Profielcombinatie NT/NG	6	7	17	15	18
Profielcombinatie EM/CM	3	4	9	6	7

Bron: ministerie van OCW, kerncijfers 2006-2010.

Uit onderzoek naar profielkeuze door Ecorys in 2011 is voor 25% van havisten de belangrijkste reden om voor een bepaald profiel te kiezen omdat ze dit 'het leukst vinden om te doen'. De daaropvolgende belangrijkste motieven voor havisten zijn (2) een goede aansluiting bij een vervolgopleiding en (3) het behalen van hoge cijfers voor de vakken in dit profiel. Bij de vwo'ers staat 'het leukst om te doen' ook op de eerste plaats maar wordt gevolgd door een hoog cijfer en daarna komt de aansluiting op de vervolgopleiding.

Er is wel verschil tussen de profielen. De vervolgopleiding speelt bij de profielen NT en NG de belangrijkste rol terwijl bij EM en CM het 'plezier' het belangrijkste argument is.

Het overgrote deel van de leerlingen die profiel EM kiezen gaven in het onderzoek aan dat ze een vervolgopleiding in de richting Economie en Bedrijf willen gaan doen (Ecorys, 2011). Dat deze leerlingen dan voor het vak management en organisatie kiezen is logisch maar dit gaat ten kosten van aardrijkskunde. Hier komt bij dat voor geen enkele vervolgopleiding aardrijkskunde verplicht is en de meeste leerlingen kunnen niet inschatten hoe zinvol aardrijkskunde kan zijn voor hun vervolgopleiding.

1.3 Recent onderzoek naar de keuze voor aardrijkskunde als profielvak

De positie van aardrijkskunde en daarmee samenhangend het aantal leerlingen dat voor het vak kiest is al vaak onderzocht vanuit verschillende invalshoeken.

Oei en Bontje (2009) onderzochten de ervaringen van leerlingen met aardrijkskunde in de onderbouw en verwachtingen ten aanzien van dit vak in de bovenbouw. Hieruit bleek dat opvattingen over hoeveel relevantie de leerlingen een vak toedichten en persoonlijke interesse een belangrijke rol spelen in de keuze. Het aangeven van de relevantie lijkt dus een vereiste om leerlingen te stimuleren aardrijkskunde te kiezen. Dit is in overeenstemming met wat Ebbens en Ettehoven (2013) zeggen over betekenis geven vanuit de gebruikswaarde van kennis. Laat leerlingen vooral weten waarvoor ze de kennis kunnen gebruiken en sluit daarbij aan op hun belevingswereld en actualiteit.

De verwachtingen die een leerling heeft van het vak in de bovenbouw speelt een grote rol. Dat deze verwachting niet altijd aansluit bij de praktijk wordt duidelijk in een schoolgebonden onderzoek door Merkx (2009). Op deze specifieke school bleek op het gebied van voorlichting over aardrijkskunde in de bovenbouw nog verbeteringen aan te brengen zijn. Ook de voorlichting over

studie- en beroepsmogelijkheden zou beter kunnen. Leerlingen geven aan vaak niet voor het vak te kiezen omdat ze andere vakken belangrijker achten voor hun toekomst.

Als er wordt gekeken naar de motivatie van leerlingen voor aardrijkskunde ten opzichte van een verplicht vak als Nederlands (Heij e.a., 2010) blijkt dat leerlingen bij aardrijkskunde een grotere intrinsieke motivatie aan de dag leggen en dat de motivatie voor Nederlands juist extrinsiek is. Ook hier gaven leerlingen aan dat relevantie en interesse een groot deel van de motivatie vormt om zich in te zetten bij aardrijkskunde en het vak te kiezen.

Met de inhoud van het vak lijkt het wel goed te zitten. Meerdere onderzoeken wijzen uit dat leerlingen in het algemeen aardrijkskunde leuk, afwisselend en boeiend vinden (Zwiebel, 2007). Het vak wordt niet als heel erg moeilijk gezien, wel vinden de meeste leerlingen de fysisch geografische onderwerpen lastiger dan de sociaal geografische. Met uitzondering van de leerlingen met een natuur en techniek profiel, deze leerlingen vinden juist de sociaal geografische thema's moeilijker.

Docenten spelen hierbij indirect een rol. Door de inrichting en aanpak van hun lessen kunnen ze leerlingen stimuleren tot een grotere inzet met misschien het effect dat ze kiezen voor het vak. Leerlingen geven echter aan dat de rol van de docent bij hun keuze maar beperkt is. Een beperkte rol lijkt ook weggelegd voor ouders, mentor en mede-leerlingen. Leerlingen geven aan dat ze zich hierdoor niet laten beïnvloeden bij hun keuze voor aardrijkskunde wel of niet in hun pakket op te nemen (Postma-Van der Meer, e.a., 2009).

Bovenstaande onderzoeken geven een overzicht van factoren die een rol kunnen spelen bij de keuze voor aardrijkskunde als profielvak. Hieraan kan de organisatie van het lesprogramma binnen de school nog worden toegevoegd. Op sommige scholen is het bijvoorbeeld mogelijk een extra vak te kiezen en dat zou dan aardrijkskunde kunnen zijn.

1.4 Dit onderzoek

Er is gekozen om het onderzoek uit te voeren op twee scholen die goed met elkaar te vergelijken zijn wat betreft de manier van onderwijs geven maar wel iets anders georganiseerd zijn. Deze scholen zijn het Griffland College in Soest en Het Nieuwe Lyceum in Bilthoven. Een vergelijking tussen deze scholen kan meer inzicht geven in mogelijke maatregelen om leerlingen te stimuleren aardrijkskunde te kiezen. Op het Griffland College in Soest loopt het aantal leerlingen dat voor aardrijkskunde kiest de laatste jaren langzaam terug. Op Het Nieuwe Lyceum in Bilthoven is deze trend er niet.

Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat de ideeën over wat aardrijkskunde in de bovenbouw inhoudt doorslaggevend kan zijn voor de keuze. In dit onderzoek wordt er daarom gekeken of de verwachting die leerlingen hebben ten aanzien van aardrijkskunde in de bovenbouw en of deze verwachtingen uit zijn gekomen. De uitkomsten kunnen zinvol zijn voor de voorlichtingsactiviteiten binnen de school.

1.5 Onderzoeksvraag

Dit onderzoek richt zich op de volgende vraag:

Wat beïnvloedt de keuze voor aardrijkskunde als eindexamenvak van HAVO/VWO leerlingen op Het Griffland college in Soest en Het Nieuwe Lyceum in Bilthoven?

Om een antwoord te geven op deze vraag zijn de volgende deelvragen opgesteld:

- Welke factoren spelen een rol bij de keuze van de leerlingen?
 - Welke factoren wegen het zwaarst mee in de uiteindelijke beslissing van de leerlingen?
 - Zijn er factoren die de keuze beperken?
 - Wat is de verwachting van het vak in de bovenbouw?

- Komt de verwachting overeen met wat de leerling nu ervaart?
- In welke invloedssfeer liggen de factoren die een rol spelen?
- Wat verklaart het verschil in het percentage leerlingen die aardrijkskunde kiezen tussen beide scholen?

De verwachting is dat de keuze voor aardrijkskunde in het eindexamenpakket schoolafhankelijk is en dat de verschillen in details zitten. Zo kan bijvoorbeeld de sectie aardrijkskunde net wat beter georganiseerd zijn, of is er een positieve of negatieve uitwisseling over het vak tussen leerlingen in de onder- en bovenbouw, of misschien is de profielkeuze strakker geregeld op de ene of andere school.

1.6 Respondenten en respons

- Alle leerlingen in 3 havo en 3 vwo van beide scholen die dit jaar hun profielkeuze maken hebben een uitnodiging ontvangen om een digitale vragenlijst in te vullen (zie bijlage 1). Van de havo leerlingen op het Griffland College hebben 50 leerlingen, oftewel 48% van alle leerlingen, deze vragenlijst ingevuld, en 72 (80%) van de vwo leerlingen. Op Het Nieuwe Lyceum was de respons veel lager. Van de havo leerlingen hebben slechts 12 leerlingen de vragenlijst ingevuld (14%) en op het vwo 22, dit is 20%. De betrouwbaarheid van de gegevens voor Het Nieuwe Lyceum is hierdoor beperkt. Het uitsturen van een herinnering heeft geen verandering in deze respons gebracht (zie tabel 1.1)
- Alle leerlingen in 4 en 5 havo en 4 en 5 vwo die aardrijkskunde hebben gekozen hebben ook een uitnodiging ontvangen om een digitale vragenlijst in te vullen (zie bijlage 2). Hier was de respons voor het Griffland College als volgt: 31 leerlingen uit 4 havo (89%), 36 leerlingen uit 5 havo (77%), 4 leerlingen uit 4 vwo (33%) en 26 leerlingen uit 5 vwo (96%). Ook hier was de reactie van leerlingen op Het Nieuwe Lyceum veel lager: 13 (22%) van de 4 havo en 10 (13%) van de 5 havo leerlingen reageerden, dit was voor het vwo nog iets lager, slechts 11 leerlingen (16%) in de 4^e en 12 leerlingen (13%) in de 5^e klas reageerde op de uitnodiging. De gegevens over Het Nieuwe Lyceum moeten met enige voorzichtigheid worden bekeken.
- Op beide scholen is gesproken met decanen en vakdocenten om informatie te verzamelen over hoe de profielkeuze geregeld is en het aardrijkskunde onderwijs is ingericht.
- Op het Griffland College zijn er met 8 leerlingen uit de onderbouw en 6 leerlingen uit de bovenbouw interviews gehouden over hun keuze en verwachtingen.
- Informeel zijn een aantal ouders (8) ondervraagd over hun inbreng bij de profielkeuze van hun kind. Dit is een te klein aantal om betrouwbare uitspraken te kunnen doen.

Tabel 1.1 Respons op de digitale enquête in onder- en bovenbouw van het Griffland College en Het Nieuwe Lyceum, 2013-2014.

klas	Griffland College			Het Nieuwe Lyceum		
	Aantal leerlingen met AK	Aantal ingevulde enquêtes	% van totaal leerlingen	Aantal leerlingen met AK	Aantal ingevulde enquêtes	% van totaal leerlingen
havo 3	105	50	48	85	12	14
vwo 3	86	72	84	112	22	20
totaal onderbouw	191	122	64	197	34	17
havo 4	35	31	89	60	13	22
havo 5	47	36	77	75	10	13
vwo 4	12	4	33	69	11	16
vwo 5	27	26	96	94	12	13
totaal bovenbouw	121	97	80	298	46	15

2 Resultaten – De scholen vergeleken

In dit hoofdstuk wordt een korte omschrijving van de beide scholen gegeven en een vergelijking gemaakt tussen de keuzemogelijkheden die de leerlingen hebben ten aanzien van het vak aardrijkskunde op deze scholen. De manier van voorlichten op beide scholen komt aan de orde en hoe de leerlingen daarmee omgaan.

2.1 Het Griffland College

Het Griffland College in Soest is een school met ongeveer 1500 leerlingen en biedt onderwijs op mavo, havo en vwo niveau. Er wordt klassikaal lesgegeven in lesuren van 45 minuten. De school gaat met ingang van schooljaar 2014-15 over op lesuren van 60 minuten en is bezig om concrete invulling te geven aan het begrip betekenisvol leren. Aandacht voor samenhang tussen de vakken komt tot uiting in vakoverstijgende projecten die in elk leerjaar worden georganiseerd.

Er wordt ingezet op een toenemende zelfstandigheid van de leerlingen. Aan het einde van de onderbouw wordt er gestart met studiewijzers in projectverband en in de bovenbouw wordt er volledig met studiewijzers gewerkt. Dit om leerlingen voor te bereiden op het zelfstandige werken dat in het hoger onderwijs van ze gevraagd wordt.

In de bovenbouw zijn er daarom ook tussenuren ingepland. In deze 9 gemeenschappelijke studie-uren (GSU) kunnen leerlingen deels zelf bepalen aan wel vak zij willen werken en waar ze dat doen. Hiervoor zijn op school verschillende ruimten beschikbaar waar verschillende regels gelden.

Het Griffland College heeft sinds 2012-2013 de Griffland Business Class (GBC). Hier kunnen havo leerlingen met een EM-profiel aan deelnemen. Gedurende een kalenderjaar in de bovenbouw (van januari in 4 havo tot december in 5 havo) wordt het onderwijs anders georganiseerd. Leerlingen leren vanuit de echte ondernemerspraktijk. Dit is de vervanger van het profielwerkstuk in havo 5.

Op het Griffland College kiezen havo en vwo leerlingen voor een profiel zoals die zijn vastgesteld door de overheid. De keuze binnen de profielen zijn weergegeven in de tabellen 2.1. en 2.2. Er is de mogelijkheid om een extra vak te kiezen maar dit wordt niet ingeroosterd dus het moet passen of opgelost worden met GSU.

Tabel 2.1 Keuzemogelijkheden binnen de profielen voor havo

NT	NG	EM	CM
<i>1 uit onderstaande:</i>	<i>1 uit elk groepje:</i>	<i>1 uit elk groepje:</i>	<i>1 uit elk groepje:</i>
Informatica Biologie	Wiskunde A Wiskunde B Aardrijkskunde Natuurkunde	Wiskunde A Wiskunde B M&O Aardrijkskunde Frans, Duits	Frans Duits Tekenen Muziek Frans Duits Aardrijkskunde Economie
VRIJ EXAMENVAK (GELDT VOOR ELK HAVOPROFIEL) Één van bovengenoemde vakken die nog niet gekozen zijn			

Na de herfstvakantie wordt er in de mentorlessen met behulp van Qompas, een online systeem waarin onder andere interesse, motivatie en vaardigheden aan de orde komen, toegewerkt naar een keuze. Ouders kunnen meekijken in dit systeem. De decaan stelt zich voor in iedere klas, er is een informatieavond voor ouders waar ze een boekje meekrijgen met informatie over alle vakken en het keuzeformulier. Er is ook nog een middag waarin alle vakken zich presenteren. Volgens de decaan van het vwo levert de keuze in het algemeen niet veel problemen op en wordt die vooral

bepaald door aanleg en interesse van de leerling. Om nog te kunnen switchen wordt economie aangeraden, aardrijkskunde werd niet genoemd als 'strategisch' vak.

Tabel 2.2 Keuzemogelijkheden binnen de profielen voor vwo

NT	NG	EM	CM
<i>1 uit onderstaande</i>	<i>1 uit onderstaande</i>	<i>1 uit onderstaande</i>	<i>1 uit elk groepje</i>
Informatica Biologie NL&T Duits	Natuurkunde NL&T Aardrijkskunde	M&O Aardrijkskunde Frans	Tekenen Muziek Frans Duits of Latijn Economie Aardrijkskunde

2.1.1 Aardrijkskunde op het Grifland College

In de onderbouw havo en vwo krijgen de leerlingen 2 uur per week aardrijkskunde. Dit wordt klassikaal gegeven met in iedere leerlaag een (vakoverschrijdend) project en soms een excursie. Er is een intensieve afstemming binnen de sectie aardrijkskunde zowel per leerlaag als over de leerlagen heen.

Door de GSU krijgen leerlingen in de bovenbouw havo het eerste half jaar 2 uur klassikaal aardrijkskunde en kunnen ze ervoor kiezen de opdrachten uit de studieplanner tijdens een GSU te doen. Als zij dit in het flex-lokaal doen kunnen ze hierbij hulp krijgen van een docent aardrijkskunde maar die moet dan wel net staan ingeroosterd op dat uur. De leerlingen zijn vrij in de keuze waar ze het GSU aan besteden dus het kan zijn dat er minder tijd aan aardrijkskunde wordt besteed dan wanneer er 3 uur ingeroosterd zou staan. In het tweede half jaar is 3 uur klassikaal ingeroosterd. In de bovenbouw vwo krijgen leerlingen het hele jaar 2 uur klassikaal les in het 4^e en 5^e leerjaar, dit worden 3 uur in het 6^e leerjaar. Ook zij kunnen ervoor kiezen om een GSU uur aan aardrijkskunde te besteden.

Ieder jaar is er, in verhouding tot het aantal leerlingen dat aardrijkskunde heeft, een relatief groot deel dat geografisch gerelateerde onderwerpen kiest voor hun profielwerkstuk, deze worden door de aardrijkskunde docenten begeleid.

2.2 Het Nieuwe Lyceum

Het Nieuwe Lyceum heeft alleen havo en vwo niveau en is een iets kleinere school met een kleine duizend leerlingen. Onderwijs wordt er klassikaal gegeven in lessen van 50 minuten. Hiernaast is er de mogelijkheid voor onderbouwleerlingen om extra ondersteuning te krijgen tijdens steunuren of zich te verdiepen in de stof in zogenoemde talenturen, dit laatste m.u.v. havo 2 en 3. Hier moeten de leerlingen zelf kiezen aan welke vakken ze extra aandacht willen besteden.

Aan zelfstandigheid van leerlingen wordt gestructureerd gewerkt door de docenten tijdens de lessen. Dit gebeurt door samenwerk- of individuele opdrachten. Er wordt ook tijdens mentoruren aandacht aan besteed en voor de onderbouw is er het junior studiehuis waar leerlingen bij lesuitval zelfstandig aan de slag gaan met opdrachten opgegeven door docenten. In sommige leerjaren zijn er vakoverstijgende projecten.

Op het Nieuwe Lyceum kiezen leerlingen ook tussen de vier vastgestelde profielen weergegeven in tabel 2.1 en 2.2. een combinatie tussen profielen is ook mogelijk. Leerlingen kunnen een extra vak in het vrije deel kiezen en daar wordt in de roostering rekening mee gehouden. Deze keuze komt volledig ten koste van de school en er wordt slim gekozen om makkelijker een profielwijziging te kunnen doen als het toch niet lekker loopt of de mogelijkheid te hebben om een vak te laten vallen. De praktijk is dat veel leerlingen in het extra vak gewoon examen doen.

Eind november begint de decaan met het voeren van gesprekken met alle leerlingen. Naar aanleiding van de codes die vakdocenten geven voor inzet en prestatie wordt er gekeken naar interesse en motivatie van de leerlingen. Ook hier wordt gebruik gemaakt van het digitale systeem Qompas tijdens ingeroosterde lessen. De decaan kan wel sturend zijn op een extra vak en aardrijkskunde werd genoemd als handig vak om een eventuele overstap naar een ander profiel te vergemakkelijken. De decaan gaf aan dat ouders wel een rol spelen in de begeleiding van de leerlinge bij hun keuze maar dat het heel moeilijk is om iets te zeggen over hoe groot deze invloed is. De profielkeuze wordt uiteindelijk door de leerling zelf digitaal ingevuld.

2.2.1 Aardrijkskunde op het Nieuwe Lyceum

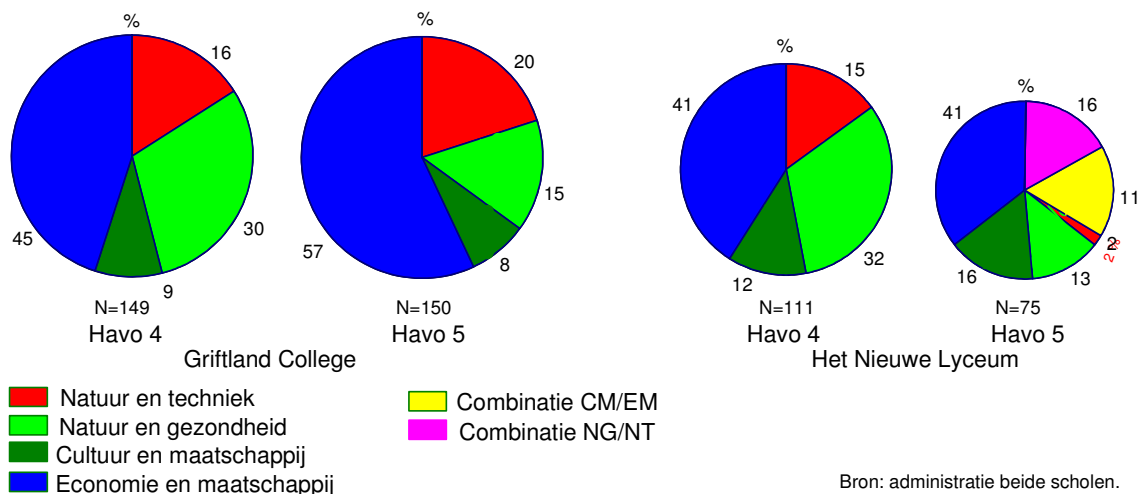
In de onderbouw hebben alle leerlingen 2 uur per week aardrijkskunde dat klassikaal gegeven wordt. Per leerlaag is er afstemming tussen de docenten. Er wordt per leerlaag soms aan projecten gewerkt, dit gebeurt klassikaal. Voor het hele derde leerjaar is er een vakoverstijgend project met biologie en kunst.

Havo 4 heeft het hele jaar 3 uur aardrijkskunde per week en in de vijfde klas is dat het eerste half jaar ook het geval maar daarna zijn het nog 2 uur per week. Op het VWO heeft de vierde klas 2 uur per week aardrijkskunde, dat wordt in de vijfde in 3 van de 4 periodes 3 uur en 2 uur in de vierde periode (gemiddeld 2,67). In vwo 6 is het een half jaar 2 uur en een half jaar 3 uur per week, 2,5 uur gemiddeld.

2.3 Profielkeuze op beide scholen

De verdeling van leerlingen over de profielen op beide scholen is weergegeven in figuur 1 en 2. Op beide scholen is het aantal leerlingen op de havo met een EM profiel het grootst, dit komt overeen met het landelijke beeld¹. Op het Griffland is dat bijna de helft van de leerlingen, dit kan samenhangen met de profilering van de Griffland Business Class voor de bovenbouw havo. Wat opvalt is het grotere aandeel leerlingen dat voor de exactere profielen NT en NG kiest op Het Nieuwe Lyceum, dit is hoger dan het landelijk gemiddelde. Ook zijn er op deze school relatief veel leerlingen die een combinatieprofiel hebben.

Figuur 2.1: Profielkeuze havo per school en klas, in procenten van totaal aantal leerlingen per leerlaag, 2013-2014

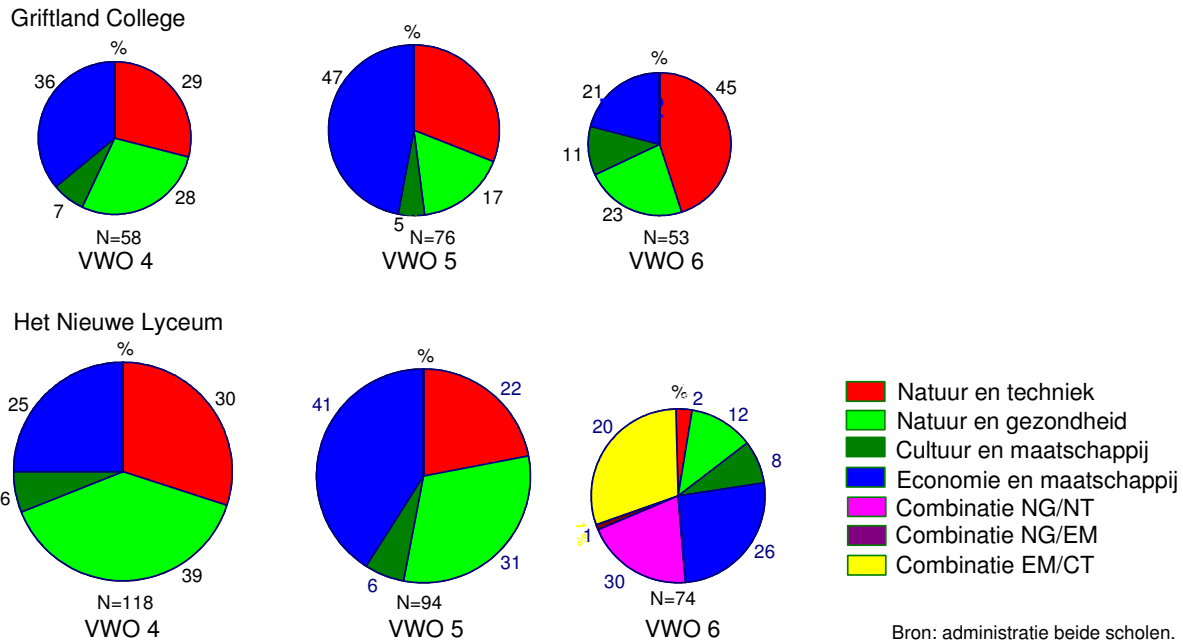


Bron: administratie beide scholen.

¹ <http://www.onderwijsraad.nl/upload/publicaties/637/documenten/profielen-in-de-bovenbouw-havo-vwo.pdf>, bezocht op 2-1-2014

Op het vwo is het beeld min of meer gelijk: ook hier heeft op het Nieuwe Lyceum een relatief groot deel van de leerlingen een NT of NG profiel terwijl op het Grifland het EM profiel het grootst is met uitzondering van de 6^e klas waar ook de exacte profielen een groter deel vormen.

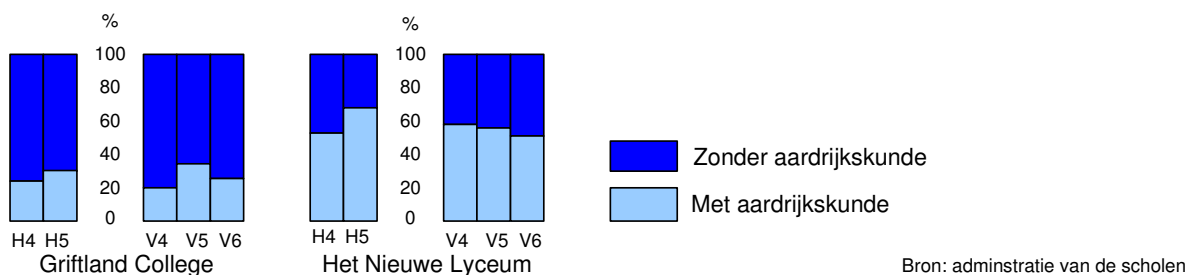
Figuur 2.2: Profielkeuze vwo per school en klas, in procenten van totaal aantal leerlingen per leerlaag, 2013-2014



2.4 Aardrijkskunde als eindexamenvak

Tussen de scholen is een groot verschil in het deel van de leerlingen dat aardrijkskunde kiest als eindexamenvak, dit is weergegeven in figuur 3.

Figuur 2.3: Aantal leerlingen met aardrijkskunde per leerlaag per school, 2013-2014, in procenten



Op het Grifland College komt het percentage in geen enkele leerlaag boven de 35%. Op Het Nieuwe Lyceum is het niet lager dan 50%. Op Het Nieuwe Lyceum kiezen relatief veel leerlingen aardrijkskunde als extra vak, in bijvoorbeeld de 4^e leerlaag is dit voor 10% van de leerlingen het geval. Binnen het CM profiel in 4 vwo hebben alle 8 leerlingen aardrijkskunde en op de havo 76% van de leerlingen, ook binnen het NG profiel is het percentage leerlingen met aardrijkskunde hoog, 82% op het vwo en 57% op de havo. In het NT profiel is dit percentage het laagste met 14% voor de vwo leerlingen en 29% voor de havo leerlingen.

3 Resultaten – De keuze voor aardrijkskunde

Als er gekeken wordt naar de keuze voor aardrijkskunde in de bovenbouw zijn er een aantal factoren die een rol spelen. Naar veel van deze factoren is al onderzoek gedaan. Hiervan is in paragraaf 1.3 een overzicht gegeven. In dit hoofdstuk ligt de focus op de algehele interesse voor het vak en de invloed van de omgeving op de keuze voor aardrijkskunde.

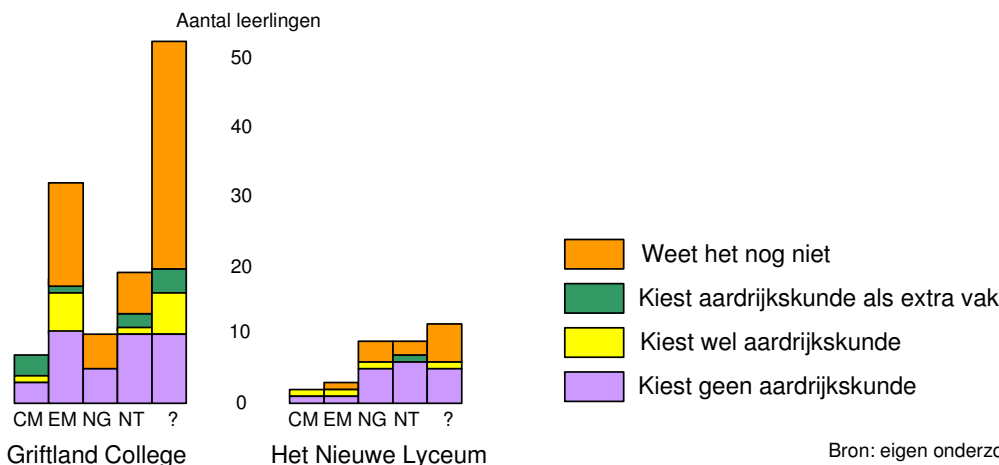
De interesse voor het vak wordt op verschillende manier bekeken. Allereerst op inhoudelijk niveau. Er is aan de leerlingen gevraagd of ze het vak inhoudelijk interessant vinden. Hiernaast is er naar prestatieniveau gekeken door te vragen of ze het moeilijk vinden en welke cijfers ze halen. Verder is er gevraagd naar extrinsieke motivatie zoals of ze het vak nuttig vinden voor de vervolgopleiding en de keuzemogelijkheden of beperkingen binnen de profielkeuze.

Om de invloed van de omgeving te meten is gevraagd naar de rol van ouders, de decaan, vrienden en de docent bij de profielkeuze. Naar deze factoren en de invloed hiervan op de profielkeuze is zowel in de onderbouw als in de bovenbouw gevraagd.

3.1 Profielkeuze en aardrijkskunde in onderbouw

De timing van het onderzoek wat betreft de profielkeuze is te vroeg in het schooljaar. De leerlingen zijn er nog niet heel erg mee bezig omdat de definitieve keuze pas eind april gemaakt hoeft te worden. In figuur 3.1 is dit terug te zien, het grootste deel van de leerlingen weet nog niet welk profiel te kiezen. De keuze voor het opnemen van het vak aardrijkskunde is eveneens nog niet gemaakt. Een relatief groot deel van de leerlingen zegt al te weten dat ze geen aardrijkskunde opnemen in hun profiel.

Figuur 3.1 Profielkeuze en keuze voor aardrijkskunde van leerlingen onderbouw op het Griffland College en Het Nieuwe Lyceum in absolute, 2013-1014



Bron: eigen onderzoek 2013

De aantallen zijn te klein om betrouwbare uitspraken te doen over de verschillen in profielkeuze tussen havo en vwo dus zijn de antwoorden van alle 3^e klassen bij elkaar genomen. De gegevens van Het Nieuwe Lyceum zijn niet representatief te noemen.

3.2 De waardering en keuze voor aardrijkskunde in de onderbouw

Om te onderzoeken hoe de keuze voor aardrijkskunde tot stand komt is er eerst aan de leerlingen gevraagd wat ze van bepaalde factoren vonden. Dit beoordeelden ze op een schaal van 3 met 1 als meest positieve, 2 als neutraal en 3 als meest negatieve mogelijkheid. Dit is in tabel 3. 1 weergegeven met ++, +/- en --. Ter verduidelijking een voorbeeld: op de vraag wat ze van aardrijkskunde vonden konden ze kiezen uit makkelijk (++), te doen (+/-) of moeilijk (--). De

resultaten voor alle factoren zijn in tabel 3.1 weergegeven. Het aantal leerlingen dat aardrijkskunde kreeg aangeraden (++) tijdens het gesprek met de decaan is maar heel beperkt omdat de meeste leerlingen nog geen gesprek hadden gehad op het moment dat de enquête werd ingevuld.

Tabel 3.1 De waardering die 3^e klas havo en vwo leerlingen geven aan verschillende factoren op het Griffland College en Het Nieuwe Lyceum, 2013-2014.

Factor	Griffland College						Het Nieuwe Lyceum					
	absoluut*			procenten*			absoluut*			procenten*		
	++	+/-	--	++	+/-	--	++	+/-	--	++	+/-	--
Interesse in het vak	21	75	26	17	62	21	10	15	9	29	44	27
Moeilijkheid van het vak	15	81	26	12	66	21	4	22	8	12	65	23
Cijfers die gehaald worden	47	65	10	39	53	8	23	11	0	68	32	0
Manier van lesgeven	53	54	15	43	44	12	8	16	10	24	47	29
Duidelijkheid van de lessen	56	61	5	46	50	4	11	21	2	32	62	6
Advies van de decaan**	4	8	-	5	12	-	1	2	-	3	6	-
Mening van ouders	14	94	14	12	77	12	3	26	5	9	77	15
Vrienden kiezen AK	5	72	44	4	59	36	0	25	9	0	74	27
Zinvol voor vervolgopleiding	12	54	56	10	44	46	2	15	17	6	44	50

* vetgedrukte gattallen is de hoogste score

** het overgrote deel van de leerlingen had nog geen gesprek gehad.

Bron: eigen onderzoek 2013

De meeste leerlingen kozen voor een neutraal antwoord. De manier van lesgeven en de duidelijkheid van de lessen worden relatief positief beoordeeld op het Griffland College en iets meer dan een derde van de leerlingen (39%) zegt gemiddeld goede cijfers te halen. Op het Nieuwe Lyceum is het aandeel leerlingen dat een ruime voldoende staat veel hoger namelijk 68%. Dit is opmerkelijk omdat de leerlingen op beide scholen het vak als even moeilijk waarden en de waardering voor de manier van lesgeven op het Griffland College relatief hoger scoort in de onderbouw.

Op het Nieuwe Lyceum geeft driekwart van de leerlingen aan niet te weten of hun vrienden aardrijkskunde kiezen. Zoals blijkt uit de volgende tabel heeft deze factor geen grote invloed op de keuze voor aardrijkskunde.

Wat verder opvalt is dat op beide scholen bijna alle leerlingen aangeven dat aardrijkskunde niet zinvol (- -) of niet weten of het zinvol is (+/-) voor hun vervolgopleiding. Hier wordt kennelijk weinig aandacht aan besteed. Het is een feit dat aardrijkskunde voor geen enkele opleiding verplicht is maar dat wil niet zeggen dat het niet zinvol kan zijn.

In de volgende tabel is af te lezen hoeveel invloed deze factoren volgens de onderbouw leerlingen hebben op hun keuze om aardrijkskunde op te nemen in hun profiel.

Tabel 3.2 Verschillende factoren en hun invloed op keuze voor aardrijkskunde van leerlingen van 3^e klas havo en vwo op het Griffland College en Het Nieuwe Lyceum, 2013-2014.

Factor	Griffland College						Het Nieuwe Lyceum					
	absoluut*			procenten*			absoluut*			procenten*		
	veel	weinig	geen	veel	weinig	geen	veel	weinig	geen	veel	weinig	geen
Interesse in het vak	39	57	29	32	47	26	10	15	9	29	44	27
Moeilijkheid van het vak	24	66	32	20	54	26	1	18	15	3	54	44
Cijfers die gehaald worden	43	55	24	35	45	20	15	11	8	44	32	24
Manier van lesgeven	28	53	41	23	47	34	13	16	5	38	47	15
Duidelijkheid van de lessen	23	64	35	19	53	29	8	16	10	24	47	29
Advies van de decaan	9	44	64	7	40	53	4	13	17	12	38	50
Mening van ouders	5	53	64	4	43	53	3	11	20	9	32	59
Keuze van vrienden	6	46	70	5	38	57	1	11	22	3	32	65
Zinvol voor vervolgopleiding	46	49	27	38	40	22	14	11	9	41	32	27

* vetgedrukte gattallen is de hoogste score

Bron: eigen onderzoek 2013

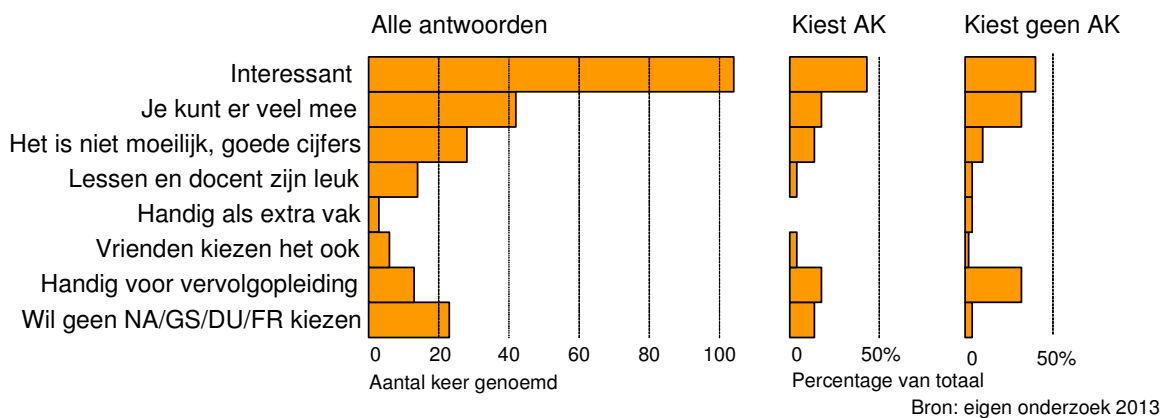
Wat opvallend is, is dat er heel weinig verschil van mening is tussen de leerlingen van beide scholen. Volgens de leerlingen heeft bijna geen één van de genoemde factoren veel invloed op

hun profielkeuze, alleen zinvol voor vervolgopleiding scoort hoog op beide scholen en op Het Nieuwe Lyceum geeft 45% van de leerlingen aan dat goede cijfers halen veel invloed heeft op hun keuze. Dat zinvol hoog scoort is merkwaardig, de meeste leerlingen hadden aangegeven dat ze niet dachten dat aardrijkskunde zinvol is, of dat ze geen idee hebben of het zinvol is, voor hun vervolgopleiding. Het ligt in de verwachting dat als leerlingen aardrijkskunde zinvoller gaan vinden de keuze voor het vak zal toenemen. Dit klopt met de bevindingen van Merkx, leerlingen kiezen vaak voor een ander vak omdat ze denken dat het relevanter voor hun toekomst is. Dat er onduidelijkheid is over waarom en hoe het zinvol is of kan zijn komt bij de genoemde redenen om eventueel te kiezen voor het vak nogmaals naar voren.

De interesse voor de onderwerpen, de moeilijkheidsgraad, de manier van lesgeven en de duidelijkheid tijdens de lessen hebben bij ongeveer 50% van de leerlingen wel, het zij een beperkte, invloed op de keuze. Deze redenen worden ook het meest genoemd als aan leerlingen gevraagd wordt om de twee belangrijkste redenen te geven om aardrijkskunde te kiezen. Een overzicht van de genoemde redenen is gegeven te zien in figuur 3.2.

Het interessant vinden is de meest genoemde reden (103 maal) gevolgd door 'je kunt er veel mee', i.e. het is goed voor je algemene ontwikkeling (38 maal). 27 leerlingen benoemen het feit dat het niet moeilijk is en er compensatiepunten mee kunnen halen. Voor 22 leerlingen geldt dat ze geen andere keuze hebben omdat ze dan een vak moeten kiezen dat ze zeker niet willen. Hier worden de vakken natuurkunde en Duits het meest genoemd gevolgd door geschiedenis en Frans. Opvallend is dat dit bij de havo leerlingen als tweede reden wordt genoemd terwijl de reden dat het makkelijk is en je daardoor compensatiepunten kan halen bij vwo leerlingen op de tweede plaats komt. Bij beide niveau's is interesse de belangrijkste reden en komt dat het goed is voor je algemene ontwikkeling op de derde plaats.

Figuur 3.2 Belangrijkste redenen om aardrijkskunde te kiezen genoemd door onderbouw leerlingen van het Griffland College en Het Nieuwe Lyceum, 2013-2014.



Als je kijkt naar verschillen tussen leerlingen die aangeven wel of geen aardrijkskunde te kiezen valt op dat de leerlingen die het niet kiezen redenen als dat je er veel mee kunt en het handig is voor je vervolgopleiding hoger worden ingeschat dan bij degene die het wel kiezen.

Op de vraag wat de belangrijkste reden is om geen aardrijkskunde te kiezen werd desinteresse in het vak genoemd door iets meer dan 30% van de leerlingen terwijl de reden dat ze het moeilijk vinden en er slecht op scoren de tweede reden was met ruim 20%.

De meeste leerlingen geven aan dat de omgeving zoals ouders, vrienden en de decaan geen invloed en bij sommige een geringe invloed hebben. Tijdens een aantal (8) korte gesprekjes met ouders van leerlingen in het derde leerjaar kwam ook naar voren dat de keuze aan de leerlingen zelf wordt overgelaten. Alle ouders zeiden dat het wel een onderwerp van gesprek was maar de uiteindelijke keuze lag bij hun kinderen en daarbij werd vooral gekeken naar wat kan ik ermee en vind ik het leuk. Sommige ouders (6) hadden ook meegekeken in Qompas en wisten dat aardrijkskunde niet nodig was voor vervolgoopleidingen, zelfs niet voor geografie. Dit werd

bevestigd door de leerlingen waarmee gesproken is. Het is wel een onderwerp dat besproken wordt thuis maar de leerlingen hebben het gevoel dat ze zelf de beslissing nemen en zich niet laten beïnvloeden. Wat betreft de invloed van de decaan moet worden opgemerkt dat veel leerlingen (ruim 80%) aangaven nog geen gesprek te hebben gehad. Deze bevindingen sluiten aan bij het onderzoek van Postma-Van der Meer die concludeerde dat medeleerlingen, ouders en studieadviseur maar een heel beperkte invloed hebben.

3.3 De waardering en keuze voor aardrijkskunde in de bovenbouw

Ook de bovenbouw leerlingen is hun mening over het vak aardrijkskunde gevraagd aan de hand van dezelfde stellingen als in de onderbouw. In tabel 3.3 staan de resultaten.

Tabel 3.3 De waardering die 4^e en 5^e klas havo en vwo leerlingen geven aan verschillende factoren op het Griffland College en Het Nieuwe Lyceum, 2013-2014.

Factor	Griffland College						Het Nieuwe Lyceum					
	absoluut*			procenten*			absoluut*			procenten*		
	++	+/-	--	++	+/-	--	++	+/-	--	++	+/-	--
Interesse in het vak	47	46	4	49	47	4	16	27	3	35	59	7
Moeilijkheid van het vak	16	66	15	17	68	16	17	26	3	37	57	7
Cijfers die gehaald worden	30	59	8	31	61	8	24	21	1	52	46	2
Manier van lesgeven	33	45	19	34	46	20	25	12	9	54	26	20
Duidelijkheid van de lessen	47	37	13	49	38	13	33	13	0	71	28	0
Advies van de decaan**	9	56	2	9	58	2	14	31	-	30	67	-
Mening van ouders	22	71	3	23	73	3	6	36	4	13	78	9
Vrienden kiezen ook AK	18	12	66	19	12	68	21	16	9	46	35	20
Zinvol voor vervolgopleiding	22	35	40	23	36	41	10	19	17	22	41	37

* vetgedrukte gataallen is de hoogste score

** het overgrote deel van de leerlingen had nog geen gesprek gehad.

Bron: eigen onderzoek 2013

Het is te verwachten dat bijna alle leerlingen het vak interessant of wel OK vinden omdat ze er zelf voor gekozen hebben. Op het Griffland vindt een groter deel van de leerlingen (47%) het echt interessant terwijl het grootste deel (59%) van de leerlingen op Het Nieuwe Lyceum het gewoon wel OK vinden. Op het Griffland vinden de leerlingen het wel moeilijker dan op het Nieuwe Lyceum en dat is ook terug te vinden in de gemiddelde cijfers die de leerlingen scoren, die zijn bij de leerlingen van het Nieuwe Lyceum hoger. De manier van lesgeven en duidelijkheid van de lessen worden op Het Nieuwe Lyceum hoger gewaardeerd dan op het Griffland College. Dit kan zijn weerslag hebben op de behaalde cijfers maar dit mag niet zonder meer geconcludeerd worden, de respons op Het Nieuwe Lyceum is daarvoor te beperkt.

Vergeleken met de onderbouw is waardering voor de manier van lesgeven en de duidelijkheid van de lessen op het Griffland College iets afgenomen, respectievelijk 7 en 19%. De waardering hiervoor op het Nieuwe Lyceum is juist in de bovenbouw in vergelijking met de onderbouw iets toegenomen maar hier is wederom voorzichtigheid geboden door de geringe respons.

Wat nog wel opvalt als er gekeken wordt naar de waardering verdeeld naar de profielen die de leerlingen op het Griffland College hebben is dat de leerlingen met een NT profiel unaniem melden dat ze AK makkelijk vinden en dat bijna 20% van de leerlingen met een CM of EM profiel het best een lastig vak vinden. Ook de interesse voor het vak is bij NTers veel hoger dan bij de EMers. Dit weerspiegelt zich in de gemiddelde cijfers die de leerlingen halen, onder de NTers en ook de NGers worden geen onvoldoendes aangegeven, die komen allemaal bij de CMers en EMers vandaan. Vanwege de geringe respons op Het Nieuwe Lyceum zijn er over de verdeling per profiel geen betrouwbare uitspraken te doen.

Dat er op het Griffland veel leerlingen zijn met vrienden die het vak niet kiezen is logisch gezien het geringe aantal leerlingen dat aardrijkskunde kiest. Wat net als bij de onderbouw opvalt is de hoge score op het niet of maar een beetje zinvol vinden van aardrijkskunde voor de vervolgopleiding.

De bovenbouw leerlingen is ook gevraagd naar hoeveel invloed de verschillende factoren destijds hadden op hun keuze voor aardrijkskunde. De antwoorden van alle bovenbouwleerlingen zijn samengevoegd omdat de groepen anders te klein werden, de resultaten staan in tabel 3.2.

Tabel 3.4 Verschillende factoren en hun invloed op keuze voor aardrijkskunde van leerlingen van 4^e en 5^e klas havo en vwo op het Griffland College en Het Nieuwe Lyceum, 2013-2014.

Factor	Griffland College						Het Nieuwe Lyceum					
	absoluut*			procenten*			absoluut*			procenten*		
	veel	weinig	geen	veel	weinig	geen	veel	weinig	geen	veel	weinig	geen
Interesse in het vak	43	44	10	43	45	11	15	21	10	33	46	22
Moeilijkheid van het vak	28	49	20	29	51	21	7	27	12	15	59	26
Cijfers die gehaald worden	22	54	21	23	56	22	18	20	8	39	44	17
Manier van lesgeven	9	57	31	9	59	32	7	20	19	15	44	41
Duidelijkheid van de lessen	23	50	24	25	50	25	18	14	14	39	30	30
Advies van de decaan	7	23	67	7	24	69	9	15	23	20	33	48
Mening van ouders	3	42	50	3	43	54	3	18	25	7	39	54
Keuze van vrienden	4	31	62	4	31	64	5	8	33	11	17	71
Zinvol voor vervolgopleiding	13	45	39	13	46	40	7	16	23	15	35	50

* vetgedrukte gataallen is de hoogste score

Bron: eigen onderzoek 2013

De conclusie is nagenoeg hetzelfde als voor de onderbouw leerlingen. Vooral interesse in het vak, de moeilijkheidsgraad en daarmee samenhangend de cijfers die gehaald worden hadden volgens de leerlingen de meeste invloed op hun keuze voor aardrijkskunde. Dit komt overeen wat de decanen op beide scholen al zeiden namelijk dat aanleg en belangstelling meestal de belangrijkste factoren vormen om een vak al dan niet op te nemen in het profiel.

4 Resultaten – De verwachtingen

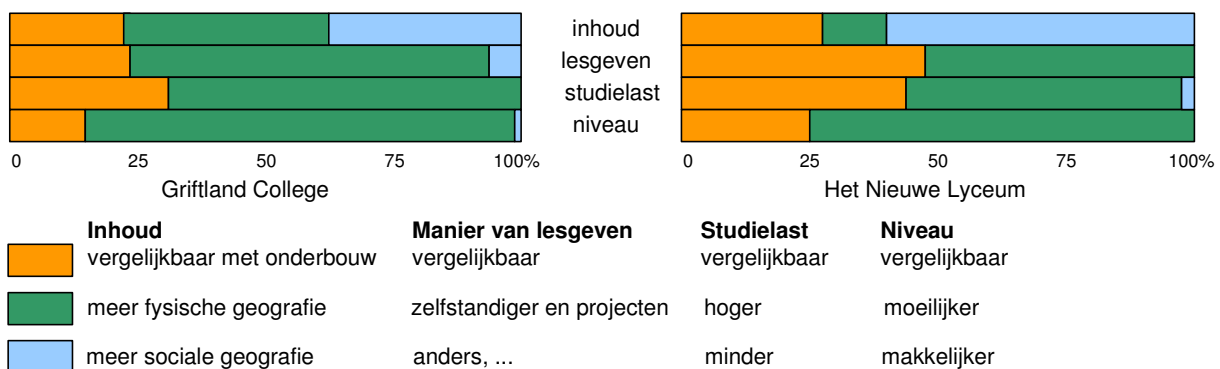
De verwachtingen over aardrijkskunde zijn bij de meeste leerlingen niet hoog gespannen. Het is 'gewoon' één van de schoolvakken en wat je er precies mee moet is veel leerlingen niet echt duidelijk. Hierbij komt het feit dat het binnen geen enkel profiel en voor geen enkele vervolgopleiding verplicht is dus die reden om het te kiezen vervalt.

Om te achterhalen wat de onderbouw leerlingen op de beide scholen verwachten over het vak hebben ze vragen beantwoord over wat ze verwachten van de inhoud, de manier van lesgeven, het niveau en de studielast in de bovenbouw met betrekking tot aardrijkskunde. De leerlingen in de bovenbouw hebben dezelfde soort vragen voorgelegd gekregen om te checken of hun verwachting ten aanzien van het vak is uitgekomen. Dit is zowel in de vierde en de vijfde klassen gedaan omdat de 4^e klas nog geen half jaar bezig is en daarom nog niet veel verschillende onderwerpen hebben gehad.

4.1 Verwachtingen van onderbouwleerlingen over aardrijkskunde in de bovenbouw

In de volgende figuur zijn de verwachtingen van de leerlingen weergegeven voor de vier gekozen variabelen.

Figuur 4.1 Verwachtingen van leerlingen in derde klassen over aardrijkskunde in de bovenbouw op het Griffland College en Het Nieuwe Lyceum, 2013-2014.



Op Het Nieuwe Lyceum verwacht een groter deel van de leerlingen dat aardrijkskunde vergelijkbaar blijft met de onderbouw dan op het Griffland College maar op beide scholen verwacht het grootste deel van de leerlingen dat het moeilijker zal worden en meer tijd zal vergen. Op beide scholen verwacht een aanzienlijk deel een meer zelfstandigere manier van werken en een meer projectmatige aanpak. Bij de inhoud zien we een groot verschil tussen de leerlingen van beide scholen. Op het Griffland College verwacht een groter deel van de leerlingen meer fysische geografische onderwerpen terwijl op Het Nieuwe Lyceum juist meer dan de helft van de leerlingen meer sociaal geografische onderwerpen verwacht.

De 7 leerlingen van het Griffland College die verwachten dat de manier van lesgeven anders zou worden gaven daar als antwoord dat ze hoopten dat het praktischer zou worden, minder aantekeningen en meer zelf onderzoeken met een link naar andere vakken.

Op de vraag van wie ze informatie verwachten over aardrijkskunde in hun profiel waren de antwoorden op beide scholen nogal verschillend. Op het Griffland willen de meeste leerlingen (54%) informatie van hun docent, van leerlingen uit de bovenbouw (22%) of van beiden (14%) en maar 10% verwacht de informatie van de decaan. Op Het Nieuwe Lyceum wil ook het grootste

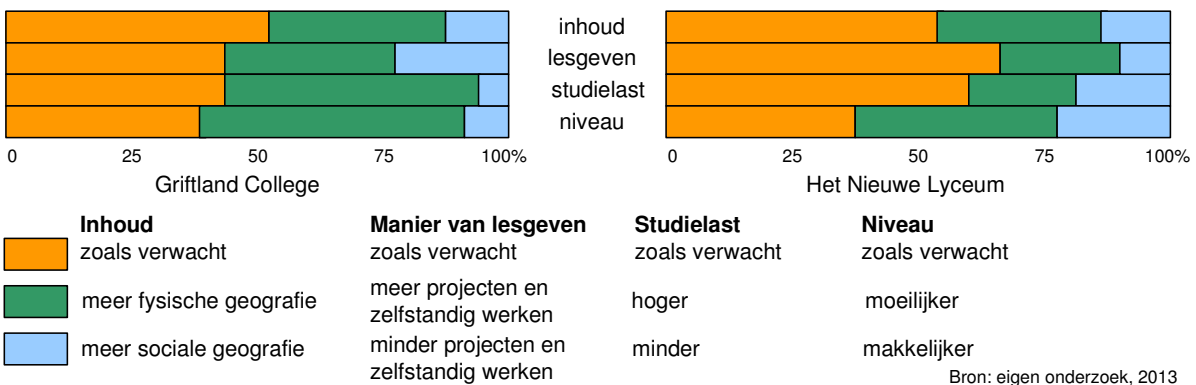
deel (47%) informatie van de docent maar een ander groot deel, namelijk 38%, wil informatie van de decaan terwijl slechts 9% van leerlingen in de bovenbouw informatie verwacht. Dit hangt waarschijnlijk samen met de informatiemarkt die op het Griffland wordt georganiseerd waar ook leerlingen bij betrokken zijn, dit schept bepaalde verwachtingen. Op Het Nieuwe Lyceum hebben alle leerlingen een kort gesprek met de decaan en daar verwachten ze de informatie uit te halen.

Leerlingen op Het Nieuwe Lyceum zijn niet op zoek naar specifieke informatie over het vak in de bovenbouw, 64% geeft aan dat ze dat niet willen. Een kwart van de leerlingen wil wel meer informatie over de inhoud en dan vooral de onderwerpen die in de bovenbouw aan bod komen en of het niveau veel lastiger wordt. Op het Griffland hebben de leerlingen een langer verlanglijstje met wat ze willen weten over het vak in de bovenbouw. Ongeveer eenderde van de leerlingen wil duidelijkheid over de verdeling tussen sociaal en fysisch geografische onderwerpen. Of het moeilijker wordt staat bij 12% op het lijstje en er zijn kleinere groepen leerlingen, allemaal rond de 5%, die iets willen weten over wat voor projecten ze kunnen verwachten, of ze op dezelfde manier les gaan krijgen met veel aantekeningen of juist praktische opdrachten en of ze er veel tijd aan kwijt zijn.

4.2 Verwachtingen van bovenbouwleerlingen over aardrijkskunde

De verwachtingen die leerlingen hebben over aardrijkskunde lijken niet helemaal uit te komen. In figuur 4.2 zijn de resultaten weergegeven van de verwachtingen die leerlingen hadden en hoe ze het vak in de bovenbouw ervaren.

Figuur 4.2 Uitkomsten van verwachtingen ten aanzien van aardrijkskunde in vierde en vijfde klassen op het Griffland College en Het Nieuwe Lyceum, 2013-2014.



Op Het Nieuwe Lyceum voldoet het vak meer aan de verwachtingen van leerlingen dan op het Griffland College. Er is een relatief groter deel van de leerlingen die het vak makkelijker vindt dan verwacht en ook de studielast vindt meevallen. Op het Griffland College vindt een relatief grote groep het niveau en de studielast juist zwaarder dan ze hadden verwacht. Dit klopt met de waardering die de leerlingen gaven aan het vak aardrijkskunde (zie paragraaf 3.3, tabel 3.3). En ook met wat de onderbouw leerlingen verwachten: een moeilijker vak dat meer studielast met zich meebrengt.

Op beide scholen zegt ongeveer 15% van de leerlingen (absoluut zijn dit 16 en 7 leerlingen op respectievelijk het Griffland College en Het Nieuwe Lyceum) dat ze niet blij zijn dat ze het vak hebben gekozen. De belangrijkste reden die ze hiervoor noemen is dat ze het vak te moeilijk vinden en er niet hele goede cijfers voor halen.

5 Conclusies en aanbevelingen

Uit deze inventariserende en vergelijkende studie naar de keuze voor aardrijkskunde als eindexamenvak en de verwachtingen van het vak kan het volgende worden geconcludeerd.

De twee scholen hebben een verschillend zwaartepunt wat betreft de profielkeuze van hun leerlingen. Op het Nieuwe Lyceum ligt dat bij de exacte profielen (NT en NG of een combinatie), hoger dan het landelijk gemiddelde, en op het Griffland bij het economische profiel.

Aardrijkskunde past goed in beide richtingen maar de keuze voor aardrijkskunde ligt op het Griffland College veel lager dan op Het Nieuwe Lyceum. Een verklaring hiervoor kan zijn dat er op Het Nieuwe Lyceum ruimte voor een extra vak wordt ingeroosterd en aardrijkskunde als 'escape' wordt benoemd om eventueel van profiel te kunnen wisselen. Op het Griffland College moet aardrijkskunde binnen het EM profiel de concurrentie aan met het vak Management en Organisatie (M&O) wat leerlingen kennelijk een logischer keuze vinden. Aardrijkskunde wordt niet actief als strategisch keuzevak benoemd.

Wat betreft de invloed van factoren die een rol kunnen spelen in de keuze van leerlingen kan het volgende worden opgemerkt. Leerlingen op beide scholen geven aan dat ze de keuze voor het vak autonoom maken. De invloed van hun omgeving, ouders, vrienden, docenten en decaan is beperkt. Het is vooral de interesse in de inhoudelijke kant die de keuze bepaald. De duidelijkheid van de lessen wordt nog als factor van enige invloed aangemerkt. Op Het Nieuwe Lyceum worden ook het behalen van goede cijfers als invloedsfactor genoemd, deze liggen bij de leerlingen die de enquête invulden hoger dan op het Griffland College.

Een opmerkelijke bevinding is dat veel leerlingen op beide scholen aangeven dat het zinvol zijn van het vak voor bijvoorbeeld een vervolgopleiding of beroepskeuze hun keuze sterk bepaald. Een groot deel van de leerlingen geeft echter aan dat ze aardrijkskunde niet of nauwelijks zinvol vinden. Hier valt dus voordeel te behalen door goede voorlichting.

Bovenbouwleerlingen geven vooral op het Griffland College aan dat het ze het vak anders ervaren dan verwacht en dan met name voor de studielast die zwaarder wordt ervaren dan gedacht en ook het niveau dat hoger ligt dan verwacht. Dit heeft mogelijk invloed op de verwachting van onderbouw leerlingen want dat is precies wat zij aangeven: moeilijker en een hogere studielast. De onderbouwleerlingen geven aan als voorlichting vooral meer te willen weten over de precieze inhoud en het niveau.

Kort samengevat is het vooral de intrinsieke motivatie die leerlingen aanzet om het vak te kiezen. Leerlingen zijn slecht in het bepalen van het nut van aardrijkskunde voor later en dat lijkt een beperkende factor. Een beperkende factor op het Griffland College kan zijn dat leerlingen het niet kunnen kiezen als extra vak omdat het niet in het rooster past of dat ze er niet expliciet op gewezen worden dat er met aardrijkskunde relatief makkelijk een profielswitch gemaakt kan worden van bijv. EM naar NG. Dit hangt natuurlijk af van de hele samenstelling van het vakkenpakket. Wat betreft de verwachtingen van het vak in de bovenbouw kan er nog het een en ander verbeterd worden aan de voorlichting.

5.1 Aanbevelingen voor Het Griffland College

Deze inventarisatie is uitgevoerd op verzoek van de aardrijkskunde sectie op het Griffland College om inzicht te krijgen welke factoren de meeste invloed hebben op de keuze van leerlingen en wat de verwachtingen zijn van het vak in de bovenbouw. De volgende aanbevelingen zijn daarom gericht aan het Griffland College.

Winst kan gehaald worden door in de onderbouw gericht aan te geven wat je met aardrijkskunde kunt. Niet alleen wat betreft het brede spectrum aan beroepsmogelijkheden maar ook betekenis geven aan de relevantie van het vak met betrekking tot bijvoorbeeld hun eigen leefwereld en de

toenemende globalisering. De vakgroep is hier sinds dit schooljaar al actief mee bezig onder de noemer betekenisvol leren en dit sluit aan op de vraag van de leerlingen die uit dit onderzoek naar voren komt. Het uitnodigen van mensen met een 'spannend' beroep als gastdocent, inrichten van praktische opdrachten en onderzoeken die aansluiten bij de dagelijkse realiteit van de leerlingen zijn voorbeelden van concrete invullingen. Aansluiten bij andere vakken om te steven naar relevantie en samenhang is een andere mogelijkheid, bijvoorbeeld met Engels een deel lezen uit het boek van Bill Bryson, *a short history of nearly everything* en daar met bijvoorbeeld geologie op aansluiten. Of een weersverwachting project met natuurkunde, er zijn talloze praktische onderzoeken te bedenken om leerlingen bewust te maken van de relevantie van aardrijkskunde. Veldwerk is een typisch geografische vaardigheid waarmee aardrijkskunde zich kan onderscheiden van andere schoolvakken en wordt meestal hoog gewaardeerd (handboek vakdidactiek, 2009).

Onderzoek door Paul Weeden (2006) in Groot-Britannië geeft een vergelijkbare conclusie: *geography is successful in competing with other subjects when it is relevant, topical, up to date, reflects the cutting edge of geography, is fun and interesting. The value of fieldwork is emphasised.*

Een belangrijk aspect dat niet uit het oog verloren mag worden zijn succeservaringen. Leerlingen moeten progressie zien en hun inzet ook beloond zien. Aardrijkskunde is bij uitstek een vak waar ook op andere vaardigheden waarderingen verdiend kunnen worden. Dit inpassen in het curriculum zal de waardering voor het vak waarschijnlijk vergroten.

Stimuleren van het kiezen van aardrijkskunde als eventueel extra vak behoort tot de mogelijkheden. Dit kan door de docenten worden gedaan maar ook zeker door de decanen. Met name de mogelijkheid van het strategisch kiezen via aardrijkskunde wordt beperkt benut.

Dat het vak als relatief moeilijk en zwaar wordt beoordeeld door leerlingen in de bovenbouw kan negatieve invloed hebben op de verwachting van de leerlingen in de onderbouw en leiden tot het niet kiezen van aardrijkskunde. Er moet worden gekeken of dit waar is en waar dan betere of andere voorlichting kan worden gegeven.

Bijlage 1 Vragenlijst voor leerlingen in 3H en 3V

Beste leerling,

De docentenopleiding van de Universiteit Utrecht doet onderzoek op een aantal scholen naar het opnemen van aardrijkskunde in je profiel. Jouw klas is uitgekozen om mee te doen aan dit onderzoek.

In deze enquête worden een aantal vragen gesteld over je profielkeuze, het schoolvak aardrijkskunde en of je van plan bent om dit vak te kiezen in je profiel.

De gegevens worden anoniem verzameld en verwerkt. Lees de vragen goed voor je antwoord geeft. Het duurt ongeveer 10 minuten om de enquête in te vullen.

Alvast bedankt voor het meedoen!

1. Ik ben een:
 - Jongen
 - Meisje

2. Ik zit op:
 - Het Griffland College
 - Het Nieuwe Lyceum

3. Ik volg:
 - HAVO
 - VWO

4. Weet je al welk profiel je gaat kiezen?
 - nee
 - ja, CM (ga door naar vraag 6)
 - ja, EM (ga door naar vraag 6)
 - ja, NG (ga door naar vraag 6)
 - ja, NT (ga door naar vraag 6)

5. Als je nog niet gekozen hebt, waar twijfel je tussen (meerdere antwoorden)
 - CM
 - EM
 - NG
 - NT

6. Heb je al besloten of je aardrijkskunde in je profiel kiest?
 - ja, ik kies het **niet**
 - ja, ik kies het
 - ja, ik kies het als **extra vak**
 - nee, nog geen keuze gemaakt

Hieronder lees je een aantal uitspraken. Zet een kruisje bij het antwoord dat het best bij jou past. Geef ook aan hoeveel invloed deze uitspraak heeft op je keuze voor aardrijkskunde in je profiel.

7. Ik vind aardrijkskunde
- makkelijk te doen moeilijk
- Hoeveel invloed heeft dit op je keuze voor AK?
- veel weinig geen
8. Ik vind aardrijkskunde
- interessant wel OK niet interessant
- Hoeveel invloed heeft dit op je keuze voor AK?
- veel weinig geen
9. De manier van lesgeven vind ik
- afwisselend gewoon saai
- Hoeveel invloed heeft dit op je keuze voor AK?
- veel weinig geen
10. De studiebegeleider/decaan raadde aardrijkskunde
- aan af gaf geen mening geen gesprek gehad
- Hoeveel invloed heeft dit op je keuze voor AK?
- veel weinig geen
11. De gemiddelde cijfers die ik voor aardrijkskunde haal zijn
- ruim voldoende (7-10) net voldoende (6) onvoldoende (2-5)
- Hoeveel invloed heeft dit op je keuze voor AK?
- veel weinig geen
12. Mijn ouders vinden aardrijkskunde een
- belangrijk vak niet belangrijk en niet onbelangrijk vak onbelangrijk vak
- Hoeveel invloed heeft dit op je keuze voor AK?
- veel weinig geen
13. De docenten leggen de stof
- duidelijk uit wel OK uit onduidelijk uit
- Hoeveel invloed heeft dit op je keuze voor AK?
- veel weinig geen
14. Van mijn vrienden ...
- kiest bijna niemand AK kiest bijna iedereen AK weet ik niet
- Hoeveel invloed heeft dit op je keuze voor AK?
- veel weinig geen
15. Ik denk dat aardrijkskunde voor mijn vervolgopleiding
- zinvol is niet zinvol is weet ik nog niet
- Hoeveel invloed heeft dit op je keuze voor AK?
- veel weinig geen

Hieronder volgen een aantal vragen over je verwachtingen van het vak aardrijkskunde in de bovenbouw.

16. Wat verwacht je van de inhoud van het vak in de bovenbouw:
- Vergelijkbaar met de onderbouw
 - Meer fysisch geografische onderwerpen (zoals bijv. opbouw van de aarde, vulkanisme, aardbevingen, klimaat)
 - Meer sociaal geografische onderwerpen (zoals bijv. bevolking, economische ontwikkeling)
17. Wat verwacht je van de manier van lesgeven in de bovenbouw?
- Vergelijkbaar met de onderbouw
 - Meer projecten en zelfstandig werken
 - Anders namelijk,
18. Wat verwacht je van de studielast?
- Hoger
 - Hetzelfde
 - Minder
19. Wat verwacht je van het niveau?
- Moeilijker
 - Hetzelfde
 - Makkelijker
20. Van wie wil je informatie over aardrijkskunde als vak in je profiel?
- Docent
 - Decaan of studieadviseur
 - Leerlingen uit bovenbouw
 - Anders namelijk,

Tot slot nog een paar open vragen:

21. Wat zou je graag over aardrijkskunde in de bovenbouw willen weten?

.....
.....

22. Geef 2 redenen waarom je **wel** voor aardrijkskunde in je profiel zou kiezen

1.
2.

23. Geef 2 redenen waarom je **niet** voor aardrijkskunde in je profiel zou kiezen

1.
2.

Bedankt voor het invullen!

Bijlage 2 Vragenlijst voor leerlingen in de bovenbouw

Beste leerling,

De docentenopleiding van de Universiteit Utrecht doet onderzoek op een aantal scholen naar de verwachtingen die leerlingen hebben ten aanzien van aardrijkskunde in de bovenbouw en of die verwachtingen dan ook uitkomen. Jouw klas is uitgekozen om mee te doen aan dit onderzoek.

In deze enquête worden een aantal vragen gesteld over je profielkeuze, de verwachtingen die je had over het schoolvak aardrijkskunde in de bovenbouw en of die verwachtingen uit zijn gekomen.

De gegevens worden anoniem verzameld en verwerkt. Lees de vragen goed voor je antwoord geeft. Het duurt ongeveer 10 minuten om de enquête in te vullen.

Alvast bedankt voor het meedoen!

1. Ik ben een:
 - Jongen
 - Meisje

2. Ik zit op:
 - Het Griffland College
 - Het Nieuwe Lyceum

3. In klas:
 - 4 HAVO
 - 5 HAVO
 - 4 VWO
 - 5 VWO

4. Ik ben een zittenblijver.
 - Ja
 - Nee

5. Welk profiel volg je?
 - C&M
 - E&M
 - N&G
 - N&T

Hieronder lees je een aantal uitspraken over aardrijkskunde. Zet een kruisje bij het antwoord dat het best bij jou past.

Geef aan hoeveel invloed de uitspraak had op je keuze voor aardrijkskunde in je profiel.

6. Ik vind aardrijkskunde

- makkelijk te doen moeilijk

Hoeveel invloed had dit op je keuze voor AK?

- veel weinig geen

7. Ik vind aardrijkskunde

- interessant wel OK saai

Hoeveel invloed had dit op je keuze voor AK?

- veel weinig geen

8. De manier van lesgeven vind ik

- afwisselend gewoon saai

Hoeveel invloed had dit op je keuze voor AK?

- veel weinig geen

9. De studiebegeleider/decaan raadde aardrijkskunde

- aan af gaf geen mening geen gesprek gehad

Hoeveel invloed had dit op je keuze voor AK?

- veel weinig geen

10. De gemiddelde cijfers die ik voor aardrijkskunde haal zijn

- ruim voldoende (7-10) net voldoende (6) onvoldoende (2-5)

Hoeveel invloed had dit op je keuze voor AK?

- veel weinig geen

11. Mijn ouders vinden aardrijkskunde een

- belangrijk vak niet belangrijk en niet onbelangrijk vak onbelangrijk vak

Hoeveel invloed had dit op je keuze voor AK?

- veel weinig geen

12. De docenten leggen de stof

- duidelijk uit wel OK onduidelijk uit

Hoeveel invloed had dit op je keuze voor AK?

- veel weinig geen

13. Van mijn vrienden ...

- koos bijna niemand AK koos bijna iedereen AK

Hoeveel invloed had dit op je keuze voor AK?

- veel weinig geen

14. Ik denk dat aardrijkskunde voor mijn vervolgopleiding

- zinvol is niet zinvol is weet ik nog niet

Hoeveel invloed had dit op je keuze voor AK?

- veel weinig geen

Hieronder volgen een aantal vragen over je verwachtingen van het vak aardrijkskunde in de bovenbouw.

15. Wat vind je van de inhoud van aardrijkskunde in de bovenbouw:

- Het is zoals ik had verwacht
- Ik had meer fysisch geografische onderwerpen (zoals bijv. opbouw van de aarde, vulkanisme, plaattektoniek, klimaat) verwacht
- Ik had meer sociaal geografische onderwerpen (zoals bijv. bevolking, economische ontwikkeling) verwacht

16. Wat vind je van de manier van lesgeven in de bovenbouw?

- Vergelijkbaar met de onderbouw
- Ik had meer projecten en zelfstandig werken verwacht
- Ik had minder projecten en zelfstandig werken verwacht
- Anders namelijk,

17. Wat vind je van de studielast?

- Hoger dan verwacht
- Precies wat ik had verwacht
- Minder dan verwacht

18. Wat vind je van het niveau?

- Moeilijker dan verwacht
- Precies wat ik had verwacht
- Makkelijker dan verwacht

19. Ben je blij dat je aardrijkskunde hebt gekozen?

- Ja, want
- Nee, want

Tot slot nog twee open vragen:

20. Wat had je graag over aardrijkskunde in de bovenbouw willen weten?

.....
.....

21. Wie of wat heeft jou ertoe gezet aardrijkskunde in je profiel te nemen? Licht kort toe.

.....
.....

Bedankt voor het invullen!

6 Lijst van tabellen

Tabel 1 Leerlingen in de verschillende profielen, havo en vwo (in procenten, 2010).

Tabel 1.1 Respons op de digitale enquête in onder- en bovenbouw van het Griffland College en Het Nieuwe Lyceum, 2013-2014.

Tabel 2.1 Keuzemogelijkheden binnen de profielen voor havo

Tabel 2.2 Keuzemogelijkheden binnen de profielen voor vwo

Tabel 3.1 De waardering die 3^e klas havo en vwo leerlingen geven aan verschillende factoren op het Griffland College en Het Nieuwe Lyceum, 2013-2014.

Tabel 3.2 Verschillende factoren en hun invloed op keuze voor aardrijkskunde van leerlingen van 3^e klas havo en vwo op het Griffland College en Het Nieuwe Lyceum, 2013-2014.

Tabel 3.3 De waardering die 4^e en 5^e klas havo en vwo leerlingen geven aan verschillende factoren op het Griffland College en Het Nieuwe Lyceum, 2013-2014.

Tabel 3.4 Verschillende factoren en hun invloed op keuze voor aardrijkskunde van leerlingen van 4^e en 5^e klas havo en vwo op het Griffland College en Het Nieuwe Lyceum, 2013-2014.

7 Lijst van figuren

Figuur 2.1: Profielkeuze havo per school en klas, in procenten van totaal aantal leerlingen per leerlaag, 2013-2014.

Figuur 2.2: Profielkeuze vwo per school en klas, in procenten van totaal aantal leerlingen per leerlaag, 2013-2014.

Figuur 2.3: Aantal leerlingen met aardrijkskunde per leerlaag per school, 2013-2014, in procenten.

Figuur 3.1: Profielkeuze en keuze voor aardrijkskunde van leerlingen onderbouw op het Griffland College en Het Nieuwe Lyceum in absolute, 2013-2014.

Figuur 3.2: Belangrijkste redenen om aardrijkskunde te kiezen genoemd door de onderbouw leerlingen van het Griffland College en Het Nieuwe Lyceum, 2013-2014.

Figuur 4.1: Verwachtingen van leerlingen in derde klassen over aardrijkskunde in de bovenbouw op het Griffland College en Het Nieuwe Lyceum, 2013-2014.

Figuur 4.2: Verwachtingen van leerlingen ten aanzien van aardrijkskunde in de vierde en vijfde klassen op het Griffland College en Het Nieuwe Lyceum, 2013-2014.

8 Geraadpleegde literatuur

Ariës-Peters, C. & Schee, J. van der, (2009). Vooral interessant, maar nodig? Keuzemotieven van eerstejaars studenten geografie. *Geografie*, nr. 4. april 2009 (p. 40-41). KNAG, Utrecht.

Berg, G. van den, e.a. (2009). *Handboek vakdidactiek aardrijkskunde*. Landelijk Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken, Amsterdam.

Ecorys, (2011). *Consequenties vermindering profielen havo-vwo*. Rotterdam.

Ebbens, S. & Ettekoen, S. (2005). *Effectief leren, basisboek*. Groningen/Houten: Wolters-Noordhoff.

Heij, D., Ondaatje, D., Tokarski D. & Veen, M. Van, (2010). Hoe vergroot je de motivatie van de leerling? *Motivatietoetsonderzoek nederlands en aardrijkskunde*. Universiteit Utrecht.

Janssen-Noordman, A.M.B. & Merrienboer J.J.G van, (2002). *Innovatief Onderwijs ontwerpen. Via leertaken naar complexe vaardigheden*. Groningen, Wolters – Noordhoff.

Merkx, H., (2009). *Aardrijkskunde kiezen: van onderbouw naar bovenbouw*. HvA, Amsterdam.

Noordink, H., (2011), SLO vakdossier, aardrijkskunde in de Tweede fase. AK in bovenbouw inhoudelijk weer goed op de kaart. *Geografie*, nr. 5. mei 2011 (p.38-39). KNAG, Utrecht.

Noordink, H., (2011) Vakdossier aardrijkskunde, Stand van zaken in de tweede fase. SLO, Nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling, Enschede

Oei, S. & Bontje, L. (2009). Vol verwachting klopt ons geografisch hart? Invloed van aardrijkskunde in onderbouw op keuze van het vak als eindexamenvak, Universiteit Utrecht.

Postma-Van der Meer, B., Vollenbronck, L. & Schee, J. van der, (2009). Daarom kiezen scholieren aardrijkskunde in hun profiel. *Geografie*, nr. 4, april 2009 (p. 38-39). KNAG, Utrecht.

Tweede Fase Adviespunt (2007). *Regelgeving voor de Vernieuwde Tweede Fase*, Den Haag.

Weeden, P., (2006), Pupils' perceptions of geography a literature review, University of Birmingham, School of Education.

Zwiebel, F. (2007). *Onderzoek naar de populariteit van het vak aardrijkskunde in 3 Havo en Vwo in het Voortgezet Onderwijs*, Universiteit van Utrecht.

Websites

www.griftland.nl

www.hetnieuwelyceum.nl

<http://www.onderwijsraad.nl/upload/publicaties/637/documenten/profielen-in-de-bovenbouw-havo-vwo.pdf>